

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СПАДОК ОКСАНИ РУДНИЦЬКОЇ СЕРЕД ОСНОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Модерні стратегії формування освітнього простору в контексті нинішніх викликів, цілісність прийнятого порядку здобуття якісної освіти та її неформальної складової сприяють вибудовуванню персоналізованого едукативного ареалу у навчальних закладах України. Це актуалізує потребу підготовки майбутніх учителів до інклюзивного навчання. Воно – складова такої освіти, яка створює однаковий доступ до неї для всіх дітей, у тому з особливими освітніми потребами (ООП), обрисовує умови для навчання школярів із різними можливостями в одному педагогічному довір'ї класу. Таке середовище зважає на індивідуальні запити учнів і забезпечується допомогою для їх удачної едукативної. Засадами гарантування в соціальному обсязі своєрідного підходу до навчання дітей з ООП є дотримання, передусім, принципів урахування багатоманітності якостей людини, недискримінації. Відповідно, інклюзивна освіта вибудовує своєрідні вимоги до педагогів як її прямих організаторів. Перш за все необхідним бачать формування в них уселюдських якостей, професійних компетентностей тощо [3].

Одним із засобів підготовки майбутніх учителів до інклюзивного навчання, як переконує досвід, є використання мистецтва, осібно музики. Однак, ще недостатньо опубліковано наукових узагальнень стосовно її можливостей при організації навчання в інклюзивних класах, урахування необхідної едукативної майбутнього педагога при підготовці до роботи з ними, застосування тут музичних творів. Запорукою їхнього виховного впливу мали б стати пропозиції здобувачам освіти для налагодження глибокої взаємодії в системі: *слухач – музичний твір – виконавець / виконавці – композитор*.

Ще до народження кожного оточує різна музика. До її сприймання та виконання залучають від дошкілля. Про це, приміром, розповіли учасники проведеного нами опитування – майбутні вчителі природничих наук, які здобувають вищу освіту в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ). Учасники дослідження зауважили ті якості особистості педагога, що вкрай доконечні в роботі зі згаданими дітьми. Нараз студенти вказали на едукативні й оздоровлюючі можливості музики. Водночас, значний відсоток з опитаних відзначили, що з нею, приміром, на уроках біології, географії, хімії не часто зустрічалися.

Доречно використанню музики в освітньому процесі, у тому в підготовці майбутніх фахівців сфери його організації присвячений поважний науковий доробок. Значиме місце тут займають дослідницькі узагальнення О. Рудницької. Її зачаровуючий образ пам'ятається автору тез із часу навчання в аспірантурі на кафедрі педагогіки (1986–1989) колишнього Київського педагогічного інституту імені Максима Горького, спостереження за виступами на попередніх захистах Оксани Петрівни й здобувачів наукових ступенів,

якими керувала знана науковиця. Теж незабутні приємні, корисні спілкування з нею були при консультуванні автора цих рядків стосовно уточнення нового напрямку дослідницького пошуку, її допомога при координуванні теми докторських студій в АПН України. Усе це теж спонукає популяризувати музично-педагогічний спадок О. Рудницької, невтомно впроваджувати його ідеї.

При ознайомленні майбутніх учителів з особливостями побудови освітнього процесу в інклюзивному класі в нашому досвіді наголошується на застосуванні інноваційних едукативних методик, забезпеченні психолого-педагогічної підтримки й налагодженні співпраці учнів із різними потребами й можливостями, необхідність створення сприятливого емоційного клімату, що допомагає соціалізації учасників освітнього процесу. Між засобів формування подібного підложжя є майстерність учителя у використанні музики, адже вона має не тільки традиційну дію на школярів з ООП, а й лікувальну. Як складова змісту освіти музика мобілізує розумові, емоційні, рухові, мовленнєві, інші функціональні резерви організму дітей і підлітків.

Використання музики в роботі зі здобувачами вищої педагогічної освіти ґрунтується на сформованих у них мистецьких компетенціях, можливостях змісту, методів і форм педагогічного процесу. Водночас у нашому досвіді відшукуються резерви для піднесення рівня підготовки майбутніх учителів у сфері використання творів музичного мистецтва в професійному самовдосконаленні й на уроках біології та здоров'я людини, географії, хімії тощо, позакласній роботі із цих предметів, діяльності класного керівника. Одним із завдань роботи з опановувачами вищою освітою є не тільки актуалізація набутих ними компетентностей у сфері музики, а й спрямування майбутнього вчителя на їхнє самостійне оновлення, пропозиція належних рекомендацій для реципієнтів музичних творів.

Застосування резервів кінцевих складників виучки у виші вимагає координації потуг між викладачами різних дисциплін, приміром, для майбутніх біологів: «Анатомія людини», «Історія України та української культури», «Філософія», «Психологія», «Педагогіка», «Методика викладання біології», «Екологічна освіта й виховання», «Організація гурткової та позакласної роботи», «Основи інклюзивної освіти», «Інформаційні технології в освітньому процесі», «Природні засоби підвищення резистентності організму», «Інноваційна біологія», підготовка курсових і дипломних робіт, педагогічна практика. Подібні освітні компоненти відшукуються в змісті підготовки, приміром, майбутніх географів і хіміків.

Мотивуванню до застосовування музики як засобу самовиховання особистості допомагає вивчення її оздоровчих ресурсів. Це зумовлює потребу синтезу головних функцій музичного мистецтва, вивчення його терапевтичної дії. Адже воно передає рухи душі й діє на них, себто лікує її (Аристотель). Згодом науковці позначили соціальне, пізнавальне, сугестивне, виховне, компенсаційне, комунікативне, прогностичне призначення музики. Переконаємо майбутніх учителів, що кожен із видів здоров'я людини (тілесне,

психічне, емоційне, духовне, соціальне, екологічне, професійне) має свої засоби зміцнення, осібно дією мистецтва. Серед технологій, що множать духовно-фізіологічні потенції організму людини, є такий тип арттерапії як оздоровлення музикою [1]. Закономірно, що її вплив залежить від рівня освіченості, зокрема мистецької.

Підвищує повагу здобувачів освіти до різних жанрів музичного мистецтва усвідомлення його можливостей у площині розвитку інтегральних якостей особистості (комунікативності, емпатії, креативності, рефлексії). Вони конче потрібні в організації інклюзивного навчання. На основі обрису О. Рудницькою освітнього потенціалу музики, спілкування з нею, сутності, масштабів і механізмів дії на формування щойно згаданих особистісних ознак, знана дослідниця розкрила можливості в їхньому розвої, чітко показала взаємозалежність окремих психологічних якостей у динамічній структурі особистості, її інтегральних характеристик [4].

Водночас студенти осягають істину, що незамінним засобом профілактики й корекції ряду порушень у дітей з ООП є музика. Вона позитивно діє на розвій усіх сенсорних систем, пам'яті й психоемоційної сфери. Але, як переконує вивчення практики підготовки майбутніх учителів, наприклад, природничих наук, закономірності, які лежать в основі активізації музичного сприйняття в розвитку професійно значущих якостей прийдешнього покоління педагогів, освітні й оздоровчі можливості музики цілеспрямовано майже не реалізуються.

При опануванні студентами особливостей побудови педагогічного процесу в інклюзивному класі, компетентностями стосовно організації гоного освітнього середовища, звертаємо увагу не тільки на використання інноваційних едукативних методик, забезпечення психолого-педагогічної підтримки й налагодження співпраці учнів із різними потребами й можливостями, а й на вагомість створення позитивного емоційного клімату. Він теж сприяє дієвій соціалізації вихованців. Між засобів формування такого підсоння значиме місце займає майстерність учителя в застосуванні творів музичного мистецтва. Практична діяльність студентів у ракурсі налагодження інклюзивного навчання додає їм упевненості, що музика – доступний, ефективний ресурс. Він добродіє покращенню настрою та мотивації до уроків, регулює поведінку й знижує стрес, тривожність, агресивність, розвиває пам'ять і увагу, мовлення, соціальні навички, сприяє створенню комфортних умов для навчання, робить його приємнішим.

Формує в здобувачів вищої педагогічної освіти компетентності в ділянці застосування музичного мистецтва на уроках і після них виконання творчих завдань стосовно пошуку у веб-ресурсах: *Музика для навчання та роботи, Музика для роботи без слів, Музика для роботи мозку, роздумів і думок, Фонова музика для навчання, читання, Музика для натхнення, Розслаблююча музика для навчання та концентрації, натхнення до роботи, Енергія музики й ін.* Шукання в інтернет-мережі доречних фрагментів благотворне тим, що звучання інструментальних композицій провадиться картинами природи.

Організаторів опанування учнями відомостей із біології, географії, хімії зацікавлюють веб-ресурси *Спів птахів і шум води, Звуки природи й спокійна музика для релаксу, Лісова річка, зцілення*. Увазі майбутніх учителів до музики в процесі професійно-педагогічного самовдосконалення допомагає завдання відносно пошуку тих мистецьких композицій, що допомагають боротися зі стресом, втомою. Тут корисною є рубрика *Теплі мелодії, які піднімуть вам настрій*.

При ознайомленні студентів зі змістом теми *Розумове виховання школярів* курсу *Педагогіка* серед засобів розвитку інтелекту, пам'яті називається музика Вольфганга Амадея Моцарта (1756–1791), обговорюється питання її можливостей стосовно тимчасово покращення перебігу пізнавальних процесів, уваги, здатності стабілізувати настрій, емоційний стан, оптимізувати просторове мислення та сприяти загальному заспокоєнню, усебічному розвитку (*ефект Моцарта*). У пошуці фактів такі міркування дістають наукове пояснення. Заразом майбутні педагоги оволодівають матеріалом для його застосування під час занять зі школярами, організації належного освітнього процесу.

У ході опанування курсу *Психологія* є неабиякі резерви для формування фахових компетентностей у сфері сприймання музичних творів. Нагадується модерний підхід до взаємодіяння з ними як мистецьке спілкування. Останнє передбачає співдію людини з музикою, яка обгортає нас і впливає на настрій, збагачує когнітивні функції, є підніжжям арттерапії. Музика діє на особистість у вимірах невербального спілкування, виражаючи емоції через висоту звука, як і мова, але в іншій формі. Пояснюється значення в міжособистісній взаємодії поняття *реципієнт*. Називаються модуси спілкування з музикою: слухання (найпоширеніший спосіб, коли вона викликає різні емоції – від радості до смутку, поліпшує настрій і нівелює стрес), рух під музику (танець або ритмічна хода, що дозволяють тілесно виразити емоції та покращити моторику), створення музики (інструментальна чи вокальна імпровізація, написання звукових композицій як форма самовираження та розвою креативності), їх обговорення (обмін думками про почуту музику допомагає в соціальному зв'язку й глибшому її розумінні). Через музичний твір ми спілкуємося з його виконавцем/виконавцями і творцем. Подібні відомості так чи інакше педагоги застосовують у різних ситуаціях взаємодії зі школярами, у тому з ООП.

Свій потенціал має курс за вибором *Педагогіка здоров'я*. При залученні здобувачів освіти до сеансів біосугестивної психотерапії, аутогенного тренування увага учасників заняття вчергове привертається до значимості в такому оздоровчому процесі музики.

Піднесенню якості підготовки майбутніх учителів допомагає їхнє залучення до глибокого сприймання музичних творів. Перед цим інформуємо, що переважно вони не зводяться до викладу теми, а мають у собі її розвій. Для формування належних компетенцій пропонуємо прослідкувати за розвитком теми, завдяки рефлексії визначити, які почуття викликає таке простеження.

Нагадуємо, що мистецькі твори зазвичай звертаються до різних пластів людської психіки – від нижчих (дія музики на фізіологічному рівні), обумовлених, здебільш, біологічними чинниками, до вищих (вплив музики на емоції). Розтлумачується, що настрої мистецького твору накладається на суб'єктивні переживання слухача, употужнює їх (виникає емоційний відгос), або направляє їх в інше русло. Однак, велика частина реципієнтів, переважно, не піднімається вище цього східця розуміння музики. Викликає інтерес відомості про третій, вищий ступінь розуміння твору, що звучить. Окремі слухачі підносяться на цю сходинку, ідуть далі в його сприйнятті. Унаслідок іншого припису, воно підбирається до межі, за якою – пробудження духовних можливостей особистості. Бо частина музичних творів не лише зачіпає емоційне напластування, а й спонукає пірнути в своєрідний, надособистісний стан. Тоді слухач не просто проживає під музику свої настрої; він розмірковує над вічними питаннями буття, відчуває себе елементом Космосу, силкується осягнути його таїни. На цій сходинці пізнання ми вже норвимо збагнути логіку музичного розвитку, мотивацію композитора, його думки, погоджуємося з ними чи заперечуємо [2, с. 16-17].

Із ціллю налагодження дієвого впливу мистецтва на здобувачів освіти, глибокого сприймання його творів звертаємо увагу ще на пафос як ідейно-емоційне ядро їхнього змісту. Пропонуємо, наприклад, ознайомитися з тою чи тою поезією та із музичною композицією подібного настрою. Просимо порівняти їх, означити внутрішні єдині пануючі ідеї-почуття, сукупність переживань (пафос). Про його подібність у запропонованих творах майбутні педагоги роблять висновок у процесі міркувань. Підводимо студентів до висновку, що чутливі слухачі, глядачі й читачі здатні відшукати у творі різних видів мистецтва, передусім, емоційне ядро. Саме його треба «відкрити» й «відродити».

У розвої інтегральних якостей особистості при сприйманні музичних композицій допомагає пропозиція скористатися *Пам'яткою для слухача концертної музики*. Тут рекомендується: 1. Ужитися у твір як своєрідний вибудований автором світ. 2. Проникнутися його характерною емоційною атмосферою, відчути переживання автора. 3. Слідкувати за розвитком твору, рухом музики до кульмінації, відчувати його. 4. Збагнути те бачення життя, яке приховує в собі композиція та яке чуйний реципієнт має сприйняти/зрозуміти. 5. Нараз треба вийти за межі того світу й норввити зрозуміти позицію творця музичної композиції, його задум, намагатися вступити в діалог із ним. У вибудовуванні таких едукативних умов допомагає *Словник естетичних емоцій, що існують у музиці як ознака характеру звучання*.

Обмеженість у часі при формуванні інтегральних якостей особистості засобами музики потребує не тільки ретельно підбирати яскраві, оригінальні твори для сприймання, їхню рекомендацію для самостійного прослуховування, а й пропозиція студентам творчих завдань. Так, при пошуці відповідей на питання, приміром, чому Ференц Ліст (1811–1886) Ноктюрн №3

назвав *Мрії кохання*, розглянути засоби музичної виразності, які можуть указати на відображення саме такого марення; пропонується визначити, чому Клод Дебюссі (1862–1918) свою Прелюдію назвав *Мертві листя*?

Окрім розвою інтегральних якостей особистості, музика допомагає розвивати в майбутніх педагогів терпіння, силу волі, які вкрай потрібні для роботи в інклюзивних класах. Адже часом окремим слухачам треба проявити певні зусилля, аби дослухати той чи той твір до закінчення, звернути увагу на розвиток, події, які відбуваються з мистецькими образами чи одним із них.

Отож, підготовці модерного вчителя, здатного працювати з інклюзивними класами, надавати якісні освітні послуги, допомагають виплекані інтегральні якості особистості педагога. В їхньому формуванні важливе місце займає музика. Засади її різного застосування окреслені в педагогічному спадку О. Рудницької.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Досвід проживання російсько-української війни у вимірах пластичного мистецтва, психології мистецтва й арттерапії: зб. тез доп. круглого столу (Івано-Франківськ, 3 лютого 2023 р.) / [упоряд. С. Литвин-Кіндратюк, Б. Кіндратюк]. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2023. 67 с.

2. Побережна Г., Щериця Т. Загальна теорія музики: підруч. Київ: Вища школа, 2004. 303 с.

3. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки. Розпорядження Кабінету міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. Київ.

4. Рудницька О. Вплив музичного сприйняття на розвиток професійно значущих якостей майбутнього вчителя. Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. Київ, 1994. С. 98-106.

УДК 378.091.113:159.9:658.8

Віра Бурназова, м. Київ

ХАРИЗМА ВИКЛАДАЧА ЯК ДРАЙВЕР КРЕАТИВНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОГО БРЕНДУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Сучасна мистецька освіта переживає період сутнісних трансформацій під впливом цифровізації, глобалізації та конкуренції культурних індустрій. В умовах змін вирішальним чинником ефективності навчання стає особистість викладача – його енергія, харизма та творча присутність у педагогічному процесі [2]. Харизматичний педагог здатен перетворити аудиторію на простір натхнення, а освітній процес – на творчу подорож. Його вплив часто сильніший за будь-які методики або технології, оскільки ґрунтується на емоційному контакті, щирості та довірі [12, с. 228-234; 15].

Термін «харизма» (від грец. *charis* — «божественний дар») у педагогіці розглядається як здатність особистості впливати на інших через емоційно-